

Píše Jakub Ivánek

(E*forum, 27. 06. 2018)

Kramářské tisky stály drahnou dobu spíš stranou vědeckého zájmu, ačkoli představují pozoruhodný a neobyčejně bohatý materiál dokládající literární preference nejširších vrstev čtenářů v době raného novověku i 19. století. Čestné výjimky představovaly průzkumy konkrétních sbírek či produkce určitých tiskáren (např. práce Štěpánky Běhalové věnované jindřichohradeckým tiskům) či etnografický zájem související s kulturou náboženských poutí (práce Markéty Holubové o poutích na Svatou Horu, ale i katalogizace sbírek Etnologického ústavu AV ČR s knižními výstupy). V poslední době se však toto téma dostává v širší míře do hledáčku mnohých odborníků z řad literárních historiků, etnografů, lingvistů, ale i knihovníků, a dokonce muzikologů. Dokladem toho je např. slibně se rozvíjející projekt NAKI věnovaný kramářským písním ze sbírek muzeí a knihoven na území města Brna, který od letošního roku řeší Masarykova univerzita spolu s Moravskou zemskou knihovnou, Etnologickým ústavem AV ČR a Moravským zemským muzeem. Jeho výsledkem v příštích letech nebudou jen publikační výstupy a konference, ale také výstavy věnované tomuto fenoménu.

Právě v oblasti výstavnictví předběhly brněnské kolegyně **Martina Dragonová** a **Monika Szturcová** z Památníku Petra Bezruče při Slezském zemském muzeu v Opavě. Ačkoli je tato instituce známa spíše svými bezručovskými aktivitami (z poslední doby připomeňme loňskou konferenci ke 150. výročí narození této ikonické osoby české poezie, doprovázenou novým vydáním *Slezských písní* i odbornou publikací), pečuje také o Literární archiv, který shromažďuje řadu pozůstalostí spisovatelů z regionu českého Slezska a severovýchodní Moravy i jiné sbírky literárního charakteru s regionem související. K těm patří i sběry kramářské produkce tří známých vlastivědných pracovníků a sběratelů – Vincence Praska, Joži Vochaly a Jaroslava Ludvíka Mikoláše. Právě ty se staly základem představované výstavy *Raděj se duše a buď veselá aneb Kramářské tisky z Památníku Petra Bezruče*.

Dragonová a Szturcová výstavu pojmenovaly citací jedné z vystavených kramářských písní. Ačkoli neznáme kontext citovaného imperativu, oslovení „duše“ navozuje dojem duchovního textu. To není překvapivé, neboť z výstavy vyplývá převaha nábožensky laděných textů ve sbírce (75 %, písně mariánské, o svatých, Kristu, poutní písně ad.). Samozřejmě výstava reflektuje rovněž přítomnost světských témat ve sledovaném materiálu, které zastupují nejen kramářské písně zpravodajské, milostné, žertovné, satirické, vojenské, didaktické či společensky normativní, ale také např. knížky lidového čtení 16. – 19. století. Právě přítomnost kramářských tisků různé povahy (nejen kramářských písní) je důležitým aspektem celé výstavy, neboť oblast kramářské produkce, prodávané ve velkém na trzích, poutích či podomním prodejem, netvořily

zdaleka pouze kramářské písně (malé sešitky šestnácterkového či osmerkového formátu, které si lidé často sešivali do tzv. špalíčků), ale také další levné tiskoviny stejného či podobného formátu. Byly jimi prozaické modlitby, pověrečné tisky, knížky lidového čtení, snáře apod. Důležitou část exponátů pak představují i tzv. svaté obrázky, které se staly fenoménem, jenž ostatní podoby kramářské produkce přežil a vychází dodnes. Mimo písňový materiál je v doprovodných textech výstavy věnována pozornost zejména modlitebním tiskům a prozaickým sepsáním o svatých, poutních místech či zázracích.

Výstava přibližuje kramářské tisky v jejich obecném, ale rovněž regionálním rozměru, který bývá v rámci této produkce podstatný. Je totiž nezbytné sledovat dochovanou produkci jak na základě doložených regionálních sběrů (jaké tisky měli obyvatelé daného regionu doma), tak v rámci příslušnosti tisku ke konkrétní tiskárně (co se v daném regionu tisklo a zda šlo o produkci pro region, či širší distribuci). V oblasti dnešního českého Slezska a severovýchodní Moravy se v 18. století tisklo pouze v Opavě (odtud pochází i nejstarší kramářské písně z fondu – tisk dvojice písní o Janu Sarkandrovi a lásce Boží z roku 1732). Rozšíření regionálních center knihtisku v 19. století (již na jeho počátku byla založena později proslulá těšínská tiskárna) mělo vliv na stoupající množství kramářské produkce v regionu. Ne náhodou pochází většina tisků z fondu právě z 19. století. Samozřejmě je i přítomnost tisků z jiných officín, ať už věhlasné Škarniclovovy tiskárny v uherské (dnes slovenské) Skalici, či tiskáren v Olomouci a Litomyšli, které rovněž šířily svou produkci do sledovaného regionu. Pozoruhodná je přítomnost nejstarší knížky lidového čtení ve sbírce, kterou je *Abeceda pobožné manželky a rozšafné hospodyně* vytištěná v Praze roku 1585. V souvislosti se sledováním regionálních dosahů a přesahů naopak zaujme doložení vlastníků dvou špalíčků ze sběrů Joži Vochaly (v obou případech z měšťanského prostředí Frýdku, jeden s tisky z rozmezí let 1732–1818, druhý z druhé poloviny 19. století). Regionální aspekt nesou rovněž podávané informace o poutních místech zastoupených v kramářských písních (spektrum poutí je přitom poměrně široké, ačkoli jsou preferovány moravské, slezské a polské lokality).

Kdybychom chtěli „kramářkové“ výstavě v opavském Památníku Petra Bezruče něco vytknout, byly by to zřejmě doprovodné exponáty, které měly návštěvníkům nastínit společenský kontext sledované tvorby. Potíž spočívá už v tom, že byly vybrány výhradně z náboženské sféry (krucifixy, růžence, drobné plastiky, závěsné obrazy s mariánskou a kristologickou tematikou, modlitební klekátko). To se může zdát opodstatněné vzhledem k převaze tisků duchovní povahy ve sledovaném fondu, ale tato jednostrannost nebyla vůbec nutná. Ideální by bylo prezentovat několika exponáty typickou domácnost někdejšího recipienta dané tvorby. Postačilo by možná zákoutí s truhlou plnou „bohatství“ tehdejšího člověka, lavičí za stolem se svícem a několika památečními a zároveň ochrannými předměty náboženského charakteru. A v tom spočívá druhý a závažnější prohřešek volby vystavených předmětů. Jejich velká část totiž navozuje dojem zařízení spíš zámožnější měšťanské domácnosti, ne-li přímo klášterního prostředí. Ani jeden z pěti prezentovaných obrazů bychom s největší pravděpodobností v tradiční domácnosti člověka z širších vrstev vesnického či

městského obyvatelstva v 18. a převážné části 19. století nenašli. Naopak zcela na výstavě chybí ve Slezsku tolik oblíbené lidové podmalby na skle, ale také třeba kopie milostných sošek a obrazů z navštěvovaných poutních míst, ochranné medailonky s jejich vyobrazením apod.

Určitá „nevhodnost“ doprovodných artefaktů však nemůže narušit jinak velmi pozitivní dojem, který z výstavy a její koncepce vyplývá. Ten ještě umocňuje sice skromný, avšak pečlivě zpracovaný doprovodný materiál (leták s textem o výstavě a edicí dvou kramářských písní či originální a vtipné pexeso s dřevoryty a dřevořezbami použitými na sbírkových předmětech, které musí potěšit každého milovníka starší literární produkce). Opavským příkladem by se v budoucnu zajisté mohly inspirovat další podobné výstavy, ať už zmíněného projektu brněnských badatelů, či případných vystavovatelů z nepřeborné řady českých, moravských a slezských muzejních institucí, které tisky kramářské povahy uchovávají.

Raděj se duše a buď veselá aneb Kramářské tisky z Památníku Petra Bezruče.

11. 5. – 5. 8. 2018, Památník Petra Bezruče, Slezské zemské muzeum v Opavě. Autorka výstavy: Martina Dragonová; spoluautorka výstavy: Monika Szturcová; výtvarné řešení: Martina Dragonová, Andrzej Cieslar; grafické zpracování: Martin Feikus.

www.ipsl.cz